

Dziesiąte urodziny Procesu Bolońskiego

Podpisy składane pod dokumentami wyznaczającymi kierunki ewolucji Procesu Bolońskiego mają charakter dobrowolnego zobowiązania ministra do realizacji we własnym kraju postulatów zawartych w treści tych dokumentów (...). Nie istnieje żadne ciało ponadnarodowe, które mogłoby rozliczyć ministra ze sposobu realizacji przyjętych zobowiązań. Konsekwencją zaniechania działań jest zatem wyłącznie negatywny obraz kraju w opinii europejskiej oraz gorsza pozycja konkurencyjna szkół wyższych, a przede wszystkim ich studentów i absolwentów w jednoczącej się Europie

(Andrzej Kraśniewski
Proces Boloński – idea, dokumenty, realizacja)

W czerwcu minie 10 lat od podpisania *Deklaracji Bolońskiej*. Akt ten – sygnowany przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w 29. krajach europejskich – to podstawowy dokument Procesu Bolońskiego. Zasadniczą ideą Procesu są zmiany w systemach szkolnictwa wyższego prowadzące do utworzenia do 2010 roku **Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego**. Warto w tym miejscu przypomnieć postulaty zawarte w *Deklaracji Bolońskiej*:

- wprowadzenie systemu „łatwo czytelnych” i porównywalnych stopni (dyplomów);
- wprowadzenie punktowego systemu rozliczania i osiągnięć studentów (ECTS);
- wspieranie mobilności studentów i pracowników;
- współdziałanie w zakresie zapewniania jakości kształcenia;
- propagowanie spraw europejskich w kształceniu (europejski wymiar kształcenia).

Czy tak sformułowane postulaty należy rozumieć jako unifikację organizacji systemów kształcenia na poziomie wyższym w państwach-sygnatariuszach? Ekspert Boloński, prof. Andrzej Kraśniewski podkreśla, że „celem Procesu Bolońskiego – międzyrządowego procesu realizowanego w ścisłej współpracy ze środowiskiem akademickim – nie jest standaryzacja systemów szkolnictwa wyższego w poszczególnych krajach, lecz raczej wypracowanie zasad współdziałania z uwzględnieniem zróżnicowania i autonomii poszczególnych państw i uczelni”.

Od przyjęcia *Deklaracji Bolońskiej* ministrowie państw-sygnatariuszy spotkali się czterokrotnie na konferencjach w: Pradze (2001), Berlinie (2003), Bergen (2005) i Londynie (2007). Wydawane po każdej z nich Komunikaty - łącznie z wymienioną już Deklaracją - są podstawowymi dokumentami Procesu Bolońskiego. Zostały w nich określone główne cele dla szkolnictwa wyższego w Europie: przygotowanie absolwentów do potrzeb rynku pracy; rozwój i podtrzymanie podstaw wiedzy zaawansowanej (społeczeństwo i gospodarka

wiedzy); kształtowanie aktywnych postaw obywatelskich; rozwój osobowy kształconych. Cele te realizuje dzisiaj 46 państw europejskich.

Ministrowie odpowiedzialni za szkolnictwo w poszczególnych krajach powołali Zespoły Ekspertów Bolońskich. Zespoły promują rozwiązania wypracowane w Procesie Bolońskim oraz pomagają je wprowadzać do rozwiązań programowych i strukturalnych w krajowych systemach szkolnictwa wyższego. Polskim Zespołem Ekspertów Bolońskich kieruje prof. Ewa Chmielecka, która była gościem uczelnianego seminarium bolońskiego w listopadzie ubiegłego roku. Informacje na temat zadań i prac Zespołu można znaleźć na stronach internetowych programu Erasmus.

Tworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego stawia przed polskimi uczelniami wiele wyzwań. Wielostopniowość studiów, system ECTS, mobilność studentów i pracowników, jakość kształcenia, suplement do dyplomu, uczenie się przez całe życie, struktury kwalifikacji, uznawalność – to **spektrum kluczowych pojęć** wskazujących obszary zadań dla uczelni realizujących postulaty Procesu Bolońskiego. Niektóre z tych obszarów doczekały się uregulowań prawnych w polskim systemie szkolnictwa wyższego.

Proces Boloński na Uniwersytecie Zielonogórskim – wybrane aspekty

Od czerwca 2006 odbyły się trzy **seminaria bolońskie** zaplanowane i zorganizowane przez Dział ds. Jakości Kształcenia. Zaproszeni Eksperti Bolońscy zaprezentowali następujące tematy:

- *Proces Boloński – główne założenia i podstawy prawne* (Jolanta Urbanikowa);
- *Wielostopniowość studiów* (Jolanta Urbanikowa);
- *ECTS jako system akumulacji i transferu punktów* (Jolanta Urbanikowa);
- *System ECTS jako narzędzie zarządzania programem studiów* (Ryszard Rasiński);
- *Katalog Przedmiotów/Pakiet informacyjny ECTS* (Ryszard Rasiński);
- *Europejska i Krajowa Struktura Kwalifikacji* (Ewa Chmielecka);
- *Studia dwustopniowe* (Stanisław Chwirot);
- *Kultura jakości w świetle postulatów Procesu Bolońskiego* (Marek Wilczyński).

Cześć spotkań miała charakter warsztatowy i dostarczyła wielu praktycznych wskazówek m. in. w zakresie stosowania systemu ECTS. W ramach ostatniego seminarium (listopad 2008) odbyły się również warsztaty nt. efektywnej komunikacji, w których udział wzięli wydziałowi koordynatorzy jakości kształcenia.

Kształcenie studentów realizowane jest wg trójstopniowego modelu bolońskiego: studia pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia (doktoranckie). Zgodnie z założeniami Procesu Bolońskiego podstawowymi cechami tego modelu powinny być: programy studiów ukierunkowane na określone efekty kształcenia; wykorzystanie Europejskiego Systemu Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS) jako standardu przenoszenia osiągnięć studenta; elastyczność.

Czym charakteryzują się poszczególne poziomy studiów?

Studia pierwszego stopnia (180-240 punktów ECTS) zapewniają uzyskanie podstawowych kompetencji w zakresie kierunku studiów oraz kompetencji o charakterze ogólnym, uniwersalnych i niezależnych od profilu kształcenia. Kończą się uzyskaniem dyplomu licencjata lub inżyniera. Absolwent ma być przygoto-

wany zarówno do pracy zawodowej, jak i do podjęcia studiów drugiego stopnia, w tym na kierunkach innych niż ukończony. Podstawowym efektem kształcenia musi być umiejętność samodzielnego uczenia się i rozwijania własnych kompetencji. Proces kształcenia musi zapewnić uzyskanie kompetencji pożądaných przez rynek pracy i ułatwić „zatrudnialność” absolwentów przez cały późniejszy okres ich aktywności zawodowej.

Studia drugiego stopnia (90-120 punktów ECTS) studia magisterskie, umożliwiają uzyskanie specjalistycznej wiedzy w określonym zakresie kształcenia, jak również przygotowują do twórczej pracy w określonym zawodzie, kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego magistra albo tytułu równorzędnego. Na kilku kierunkach studia magisterskie są prowadzone tylko w formie studiów jednolitych na zasadach określonych w obowiązujących standardach kształcenia. Absolwent ma być przygotowany zarówno do pracy zawodowej, jak i do podjęcia studiów trzeciego stopnia.

Studia trzeciego stopnia (studia doktoranckie) umożliwiają uzyskanie zaawansowanej wiedzy w określonej dziedzinie lub dyscyplinie nauki, przygotowują do samodzielnej działalności badawczej i twórczej oraz do uzyskania stopnia naukowego doktora. Trwają prace nad objęciem tego stopnia studiów system ECTS.

Studia doktoranckie mogą mieć profil zawodowy lub akademicki. Na Uniwersytecie Zielonogórskim trwają 4 lata. Prowadzone są na pięciu wydziałach w następujących dyscyplinach: budownictwo, inżynieria środowiska, fizyka, astronomia, historia, elektrotechnika, informatyka, matematyka. Kształcenie młodych naukowców oraz doskonalenie programów studiów doktoranckich jest nieodłącznym elementem rozwoju Uniwersytetu Zielonogórskiego jako uczelni akademickiej.

Programy studiów pierwszego i drugiego stopnia są przygotowane w oparciu o standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia (*Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki* (Dz.U. 2007 nr 164 poz. 1166)

Na wszystkich kierunkach kształcenia rozpoczętych na Uniwersytecie Zielonogórskim w roku akademickim 2007/2008 wprowadzony został system ECTS.

Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS) jest systemem ukierunkowanym na studenta i opartym na nakładzie pracy studenta, jakiego wymaga osiągnięcie celów programu studiów. Cele powinny być określone w postaci efektów kształcenia, jakie należy osiągnąć oraz kompetencji, jakie należy uzyskać po zaliczeniu danego programu. Punkty ECTS można uzyskać wyłącznie po wykonaniu wymaganej pracy i odpowiedniej ocenie uzyskanych efektów kształcenia, które muszą być mierzalne, porównywalne i udokumentowane¹.

W maju 2008 uchwałą Senatu został znowelizowany uczelniany *Regulamin ECTS* (pierwszy przyjęto w styczniu 2007 r.). Prorektor ds. Jakości Kształcenia zainicjowała działania zmierzające do wprowadzenia odpowiednich zmian dotyczących punktów ECTS w obowiązującym *Regulaminie studiów*. Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta* (Dz. U. nr 187, poz. 1385) punkty ECTS przyznaje się za zaliczenie przedmiotu. W czasie szkoleń i seminariów Ekspertów Bolońscy podkreślają, że praktyka przyzna-

wania punktów ECTS osobno za ćwiczenia, wykład czy projekt w ramach tego samego przedmiotu jest nieprawidłowa.

Jednocześnie z objęciem programów studiów systemem ECTS, powinny zostać opracowane i opublikowane (w języku polskim i w języku angielskim) *Katalogi Przedmiotów ECTS* zawierające m.in. opisy założonych efektów kształcenia. Stopień zaawansowania prac nad *Katalogami* w języku polskim jest zróżnicowany na poszczególnych wydziałach i jest okresowo monitorowany przez Dział ds. Jakości Kształcenia. Zróżnicowany jest również stopień dostępności informacji na temat ECTS na wydziałowych stronach internetowych.

Katalog Przedmiotów jest najważniejszym dokumentem ECTS. Powinien on umożliwiać wszystkim studentom i nauczycielom – zarówno miejscowym, jak i przyjeżdżającym z zagranicy – zapoznanie się z programami studiów i ich porównywanie.

Uczelnie, których działania w zakresie ECTS są przykładem dobrej praktyki w zakresie przejrzystości i aktualności informacji na temat oferty dydaktycznej dla studentów krajowych i zagranicznych oraz jasności i sprawności procedur zaliczania okresu studiów odbywanego poza uczelnią macierzystą, mogą ubiegać się o przyznanie przez Komisję Europejską certyfikatu *ECTS Label*. Z kolei uczelnie, które powszechnie i nieodpłatnie wydają wszystkim absolwentom **suplement do dyplomu** (w szeroko stosowanym języku europejskim, zgodny z wzorem opracowanym przez UNESCO i Komisję Europejską) mogą wnioskować o przyznanie certyfikatu *DS Label*. Absolwenci Uniwersytetu Zielonogórskiego otrzymują automatycznie suplement w języku polskim, na prośbę zainteresowanego wydawany jest suplement w języku angielskim.

Charakterystyczną cechą tzw. bolońskiego modelu studiów są programy zbudowane na bazie założonych efektów kształcenia. **Efekty kształcenia** (efekty uczenia się) oznaczają zbiór kompetencji określających, co student będzie wiedział, rozumiał i/lub potrafił zrobić po zakończeniu procesu kształcenia niezależnie od tego, jak długo trwa ten proces.

Kompetencje stanowią połączenie wiedzy, postaw i umiejętności. Dzieli się na przedmiotowe (wiedza teoretyczna, praktyczna, umiejętności kierunkowe) i ogólne (umiejętności uniwersalne).

Efekty kształcenia są bazą do opisu kwalifikacji absolwenta. Dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego została już opracowana tzw. ramowa struktura kwalifikacji. Trwają prace nad jej krajowym, spójnym odpowiednikiem. Struktury kwalifikacji zwiększą przejrzystość, a także porównywalność kwalifikacji studentów i absolwentów, ułatwią uznawalność dyplomów poza krajem jego wydania, przyczynią się do intensyfikacji międzynarodowej mobilności uczących się i absolwentów.

Priorytetem Procesu Bolońskiego jest **jakość kształcenia**. Konieczność jej zapewnienia wynika przede wszystkim z odpowiedzialności wobec studentów. Jest też odpowiedzią na oczekiwania gospodarki opartej na wiedzy i na zapotrzebowanie społeczne. W perspektywie rosnącej konkurencji na rynku usług edukacyjnych na poziomie wyższym wysoka jakość kształcenia ma dla uczelni znaczenie strategiczne.

We wrześniu 2007 r. Uczelnia podpisała **Magna Charta Universitatum**. Akt ten określa misję i fundamentalne zasady funkcjonowania uniwersytetów w Europie. Przyjęcie do grona sygnatariuszy Magna Charta Universitatum wynika m.in. z oceny jakości kształcenia i dokonań w zakresie wdrażania Procesu Bolońskiego. Jest wyróżnieniem, a jednocześnie zobowiązaniem.

Jakość kształcenia podlega ocenom zewnętrznym

(m.in. akredytacje) i wewnętrznym, opartym na ocenie własnej. Spoczywający na uczelni obowiązek jej zapewnienia posiada także umocowanie prawne w regulacjach wprowadzających standardy kształcenia.

Funkcjonujący na uczelni Wewnętrzny System Zapewnienia Jakości Kształcenia (WSZJK) przyjęty został uchwałą Senatu we wrześniu 2007 r. Podstawowym zadaniem systemu jest wspomaganie organów uczelni w zakresie nadzoru i kontroli przebiegu procesu edukacji oraz jakości jego rezultatów, a w szczególności zapobiegania i przeciwdziałania negatywnym zjawiskom; prawidłowego przygotowania jednostek Uczelni do poddawania się procedurom akredytacji zewnętrznej (Państwowa Komisja Akredytacyjna, Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna, Komisja Akredytacyjna Uczelni Technicznych); systemowego planowania zmian w procesie kształcenia, umożliwiających adekwatne dostosowywanie oferty edukacyjnej (w aspekcie treści oraz form realizacji) do dynamicznie zmieniających się zapotrzebowań społecznych (społeczeństwo i gospodarka).

Podstawowymi elementami Wewnętrznego Systemu Zapewnienia Jakości Kształcenia są oceny:

- planów i programów nauczania;
- kompetencji nauczających;
- realizacji planów i programów nauczania;
- rezultatów kształcenia;
- poziomu satysfakcji studentów z procesu kształcenia;
- projektów rozwiązań kształceniowych zgodnie z zasadami rozwoju Uczelni.

Elementem WSZJK jest **procedura antyplagiatowa** weryfikująca realizowane przez studentów prace dyplomowe pod kątem zawierania nieuprawnionych zapożyczeń. Uczelnia korzysta z internetowego systemu antyplagiatowego Plagiat.pl, który jest programem komputerowym służącym do porównywania dokumentów tekstowych. Zadaniem programu jest dostarczenie użytkownikowi danych (tzw. raportu podobieństwa) umożliwiających stwierdzenie, czy w sprawdzanym dokumencie doszło do wykorzystania tekstów z naruszeniem autorstwa. W przypadku przekroczenia założonych przez system wskaźników, praca jest uznana za budzącą wątpliwość i podlega dalszym analizom. W ramach usługi możliwe było porównywanie prac z zasobami Internetu. W roku akademickim 2007/2008 procedurze sprawdzającej poddanych zostało 326 losowo wybranych prac ze wszystkich jednostek prowadzących kształcenie.

W celu realizacji założeń WSZJK na wszystkich wydziałach powołane zostały **wydziałowe zespoły zapewnienia jakości kształcenia, koordynatorzy jakości kształcenia oraz pełnomocnicy ds. jakości kształcenia**. Wydziałowy zespół opracowuje za każdy rok akademicki sprawozdanie z oceny własnej wydziału, będące wynikiem ewaluacji kształcenia w jednostce. Sprawozdanie zawiera również diagnozę słabych i mocnych stron jednostek. Pierwszym rokiem funkcjonowania systemu w opisanym kształcie był rok akademicki 2007/2008. Sprawozdania przygotowane przez wydziały zostały przeanalizowane przez Dział Jakości Kształcenia. Analiza i wnioski zostaną zaprezentowane władzom uczelni i członkom Senatu. Realizacja, monitorowanie, ewaluacja i doskonalenie Wewnętrznego Systemu Zapewnienia Jakości Kształcenia jest nieodłącznym elementem strategii rozwoju jakości na naszej uczelni.

W grudniu 2008 r. w celu realizacji zadań związanych ze stałą poprawą jakości kształcenia zarządzeniem Rektora powołany został **zespół roboczy ds. jakości kształcenia**. W skład zespołu weszli wydziałowi koordynatorzy jakości kształcenia, pełnomocnik Rektora ds. Procesu Bolońskiego, kierownik działu jakości kształcenia, przedstawiciele studentów i doktorantów (członkowie Senatu UZ).

Realizacja założeń Procesu Bolońskiego na Uniwersytecie Zielonogórskim - w kontekście zmian, które już zostały wprowadzone i tych, które przed nami - wymaga **rozumienia i zaangażowania** ze strony całej społeczności akademickiej. W pewnych zakresach działań oczekiwane są resortowe uregulowania prawne. Niezbędne są **środki finansowe** na wsparcie zadań związanych m.in. z podnoszeniem jakości kształcenia.

Przy opracowaniu tekstu zostały wykorzystane m. in. materiały z seminariów bolońskich umieszczone na stronach internetowych Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji oraz fragmenty tekstu Uchwały Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego nr 319 z dnia 26 września 2007r. w sprawie przyjęcia wewnętrznego systemu zapewnienia jakości kształcenia.

Joanna Kulińska

Pełnomocnik Rektora ds. Procesu Bolońskiego

Byłoby dobrze, gdyby nie rozpatrywano Procesu Bolońskiego w kategoriach oderwanych od siebie drobnych narzędzi organizacyjnych, bo mogą się nam wtedy jawić jako uciążliwość biurokratyczna, albo nakładająca obowiązki, których sensu nie rozumiemy.

Proces Boloński. Co każdy z nas wiedzieć powinien

Pani Profesor, w zasadzie Proces Boloński powinien być nam na uczelniach już dobrze znany, ale często okazuje się, że mamy luki nawet w podstawowej wie-

dy o nim. Proszę więc o kilka najważniejszych informacji na ten temat. Co powinniśmy przede wszystkim wiedzieć o Procesie Bolońskim?

Prof. Ewa Chmielecka - Myślę, że przede wszystkim należy zrozumieć sens wprowadzania tej strategii. Byłoby dobrze, gdyby nie rozpatrywano Procesu Bolońskiego w kategoriach oderwanych od siebie drobnych narzędzi organizacyjnych, bo mogą się nam wtedy jawić jako uciążliwość biurokratyczna, albo nakładająca obowiązki, których sensu nie rozumiemy. Byłoby cudownie, gdyby udało się rozpowszechnić ogląd Procesu Bolońskiego jako strategii, która daje nam szansę na zintegrowanie się z systemami szkolnictwa wyższego w Europie i w świecie. Bo to jest jego główne zadanie - otwarcie kanałów komunikacji, przepływów ludzkich, finansowych, programowych, treściowych i wszelkich innych, z których powinniśmy umieć skorzystać. Bo mówiąc szczerze, do tej pory korzystamy z nich w niewielkim zakresie.

W swoim wystąpieniu powiedziała Pani Profesor, że cele Procesu Bolońskiego są tylko na pozór oczy-

¹ Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (ECTS). Krótki przewodnik, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2006